

BUROS CHARTIJA (AUSTRALIJOS ICOMOS CHARTIJA DĖL KULTŪRINĖS REIKŠMĖS VIETŲ, 2013 m.)

ICOMOS

ICOMOS (Tarptautinė paminklų ir vietų bei vietovių taryba) yra profesionali nevyriausybinė organizacija, įsteigta 1965 metais, su pagrindine būstine Paryžiuje. ICOMOS visų pirma rūpi kultūros paveldo konservavimo filosofija bei teorija, terminija, metodologija ir technikos bei technologijos. ICOMOS artimai susijusi su UNESCO, ypač dėl Pasaulio paveldo konvencijos (1972 m.) jai priskirto pagrindinės patarėjos vaidmens sprendžiant kultūros klausimus, susijusius su Pasaulio paveldu. ICOMOS turi 11 000 narių – architektų, miesto planuotojų, demografų, archeologų, geografų, istorikų, konservatorių-restauratorių, antropologų, fizinių, biomedicinos ir technologijos mokslų specialistų¹, inžinierių ir paveldo administratorių. ICOMOS priklauso 103² valstybių nariai, kurie susibūrę į nacionalinius komitetus ir dalyvauja įvairiuose konservavimo projektuose, mokslinių tyrimų darbuose, tarpkultūrinių mainų ir bendradarbiavimo veikloje. Taip pat ICOMOS turi 27 tarptautinius mokslinius komitetus, kurių dėmesio centre skirtingi konservavimo srities aspektai. Kas treji metai ICOMOS nariai susitinka Generalinėje asamblėjoje.

Australijos ICOMOS

ICOMOS Australijos nacionalinis komitetas (Australijos ICOMOS) buvo įkurtas 1976 metais. Jis renka 15 narių vykdomąjį komitetą, atsakingą už nacionalinių programų vykdymą ir dalyvavimą, sprendžiant ICOMOS, kaip tarptautinės organizacijos, iškeltus uždavinius. Pagal ICOMOS reikalavimus, Australijos nacionalinis komitetas pataria kaip ekspertas, ypač sąveikaudamas su Pasaulio paveldo komitetu. Australijos ICOMOS veikia kaip nacionalinė ir tarptautinė jungtis tarp valdžios, kitų institucijų ir fizinių asmenų, dalyvaujančių visų kultūrinės reikšmės vietų tyrinėjimuose ir konservavimo veikloje. Jo nariai užsiima įvairia konservavimo veikla, įskaitant lankymąsi vietose, mokymus, konferencijas ir susitikimus.

Buros chartijos peržiūra

Buros chartija buvo priimta 1979 metais istoriniame kasybos mieste Buroje, Pietų Australijoje. Nedidelių pataisymų padaryta 1981 ir 1988 metais, o didesnių – 1999 metais.

Po peržiūros, 2013 metais Australijos ICOMOS priėmė šią redakciją.

Peržiūros procese buvo pakeistos 1988 metų „Buros chartijos gairės“ su „Praktinėmis pastabomis“, kurios prieinamos adresu <australia.icomos.org>.

Australijos ICOMOS dokumentai yra periodiškai peržiūrimi. Mes nuoširdžiai priimame bet kuriuos komentarus.

Buros chartijos citavimas

Visa nuoroda – *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance, 2013*. Pirmoji nuoroda tekste turėtų būti *The Australia ICOMOS Burra Charter, 2013*, toliau pateikiant trumpinį (*Burra Charter*).

Buros chartiją sudaro preambulė, straipsniai, paaiškinimai ir proceso schema.

Šią publikaciją galima reprodukuoti, bet tik kaip visumą su viršeliu ir šiuo puslapiu.

Formatas turi likti nepakeistas. Buros chartijos dalis galima cituoti, tačiau tik tinkamai ir nurodant šaltinį.

Australia ICOMOS Incorporated [ARBN 155 731 025]

Sekretoriatas: per: Faculty of Arts Deakin University, Burwood, VIC 3125 Australia

<http://australia.icomos.org/>

ISBN 0 9578528 4 3

© Australia ICOMOS Incorporated 2013

Preambulė

Atsižvelgdamas į Tarptautinę paminklų ir vietų bei vietovių konservavimo ir restauravimo chartiją (Venecija, 1964 m.), taip pat į Tarptautinės paminklų ir vietų bei vietovių tarybos (ICOMOS) 5-osios generalinės asamblėjos (Maskva, 1978 m.) rezoliucijas, Australijos ICOMOS (ICOMOS Australijos nacionalinis komitetas) priėmė Buros chartiją 1979 m. rugpjūčio 19 d. Buroje, Pietų Australijoje. Pakeitimai priimti 1981 m. vasario 23 d., 1988 m. balandžio 23 d., 1999 m. lapkričio 26 d. ir 2013 m. spalio 31 d.

Buros chartija pateikia gaires kultūrinės reikšmės vietoms (kultūros paveldo vietoms) konservuoti ir valdyti. Ji pagrįsta Australijos ICOMOS narių žiniomis ir patirtimi.

Konservavimas yra neatsiejama kultūrinės reikšmės vietų valdymo dalis ir tęstinė atsakomybė.

Kam skirta ši Chartija?

Chartija nustato praktikos standartą, skirtą tiems, kas konsultuoja, priima sprendimus dėl kultūrinės reikšmės vietų arba vykdo ten darbus, tarp kitų – savininkams, valdytojams ir saugotojams³.

Kaip naudotis Chartija

Chartiją reikėtų skaityti kaip visumą. Daugelis straipsnių yra tarpusavyje susiję.

Chartiją sudaro:

- Apibrėžtys 1 straipsnis
- Konservavimo principai 2–13 straipsniai
- Konservavimo procesai 14–25 straipsniai
- Konservavimo praktika 26–34 straipsniai
- Buros chartijos proceso schema.

Skyriuje „Konservavimo principai“ pateikiamos pagrindinės sąvokos, kurios plėtojamos „Konservavimo procesų“ ir „Konservavimo praktikos“ skyriuose. Proceso schema paaiškina Buros chartijos procesą (6 straipsnis) ir yra neatsiejama Chartijos dalis.

„Paaiškinimai“ irgi yra jos dalis.

Chartija yra savarankiškas tekstas, tačiau jos naudojimo ir taikymo aspektus išsamiau paaiškina Australijos ICOMOS „Pastabų dėl praktikos“ serija, „Iliustruota Buros chartija“ ir kiti gairių dokumentai, prieinami Australijos ICOMOS tinklavietėje [australia.icomos.org].

Kokioms vietoms taikoma Chartija?

Chartija gali būti taikoma bet kurios rūšies kultūrinės reikšmės vietoms, įskaitant kultūrinę vertę turinčias gamtines, autochtonų⁴ ir istorines vietas.

Kitų organizacijų standartai taip pat gali būti svarbūs. Tarp jų: Australijos gamtos paveldo chartija⁵, „Pirma pasiteirauk: pagarbos autochtonų paveldo vietoms ir vertėms gairės“⁶ ir „Reikšmingumas 2.0: rinkinių reikšmės vertinimo vadovas“⁷.

Gali tikti ir nacionalinės bei tarptautinės chartijos ir kitos doktrinos. Žr. australia.icomos.org.

Kodėl reikėtų konservuoti?

Kultūrinės reikšmės vietos turtina žmonių gyvenimus, dažnai suteikdamos gilų ir įkvepiantį ryšio su bendruomene ir kraštovaizdžiu, praeitimi ir išgyventą patirtimi jausmą. Tai istoriniai dokumentai – reikšminga Australijos tapatybės ir patirties raiška. Kultūrinės reikšmės vietos perteikia mūsų bendruomenių įvairovę, pasakodamos mums apie tai, kas mes esame, apie praeitį, suformavusią mus ir Australijos kraštovaizdį. Jos yra nepakeičiamos ir labai vertingos.

Šias kultūrinės reikšmės vietas privalu konservuoti dabarties ir ateities kartoms, laikantis lygybės tarp kartų principo⁸.

Buros chartija pasisako už atsargų ir apdairų požiūrį į kaitą: daryti tiek daug, kiek būtina, kad vieta būtų globojama ir naudotina, tačiau kitais atžvilgiais keisti tiek mažai, kiek įmanoma, kad būtų išlaikyta šios vietos kultūrinė reikšmė.

Straipsniai

1 straipsnis. Apibrėžtys

Šioje Chartijoje:

- 1.1. *Vieta* reiškia geografiškai apibrėžiamą teritoriją. Ji gali apimti elementus, daiktus, erdves ir vaizdus. Vieta gali turėti materialias ir nematerialias dimensijas.

- 1.2. *Kultūrinė reikšmė* – tai estetinė, istorinė, mokslinė, socialinė arba dvasinė¹¹ vertė praeities, dabarties arba ateities kartoms.

Kultūrinė reikšmė yra įkūnyta pačioje vietoje, jos audinyje, apsuptyje, naudojimo būduose, asociacijose, prasmėse, dokumentavimo įrašuose, susijusiose vietose ir susijusiuose daiktuose.

Skirtingiems žmonėms arba jų grupėms vietų vertė gali būti įvairi.

- 1.3. *Audinys* reiškia visą fizinę *vietos* substanciją, įskaitant elementus, nekilnojamąjį įrangą ir neatsiejamus priklausinius, turinį¹² ir daiktus¹³.

- 1.4. *Konservavimas* reiškia visus rūpinimosi *vieta* procesus, kuriais siekiama išlaikyti jos *kultūrinę reikšmę*.

Paiškinimai

Vieta yra plataus pobūdžio ir apima gamtines bei kultūrinės savybes. Vieta gali būti didelė arba maža, pavyzdžiui, memorialas, medis, atskiras statinys arba jų grupė, istorinio įvykio vieta, miesto teritorija arba miestas, kultūrinis kraštovaizdis, parkas arba sodas, gamykla, sudužusio laivo liekanos, vieta arba vietovė su palaikais arba reliktais *in situ*⁹, akmenų išdėstymas, kelias arba kelionės trasa¹⁰, bendruomenės susitikimų vieta, pasižyminti dvasiniais arba religiniais ryšiais vieta ar vietovė.

Sąvokos *kultūrinė reikšmė* sinonimai yra *kultūros paveldo reikšmė* ir *kultūros paveldo vertė*.

Kultūrinė reikšmė gali kisti laikui bėgant ir naudojimui keičiantis.

Kultūrinės reikšmės supratimas gali pasikeisti ir dėl atsiradusios naujos informacijos.

Audinys apima statinių interjerus ir popaviršines liekanas, taip pat iškastą medžiagą.

Audinį gali sudaryti ir gamtiniai vietos elementai. Pavyzdžiui, uolos, žyminčios kurią nors *Sapnavimo vietą*¹⁴.

Audinys gali charakterizuoti erdves ir vaizdus, o jie gali būti konkrečios vietos reikšmės dalis.

Žr. ir 14 straipsnį.

- 1.5. *Palaikymas* reiškia nuolatinę apsaugomąją vietos ir jos *apsupties* globą.
- Palaikymą reikia skirti nuo taisymo, kuris reikalauja *restauravimo* arba *rekonstrukcijos*¹⁵.
- 1.6. *Išsaugojimas* reiškia nuolatinį vietos esamos būklės palaikymą ir nykimo stabdymą.
- 1.7. *Restauravimas* reiškia vietos sugražinimą į žinomą ankstesnę būklę, pašalinant apaugas ir apnašas arba iš naujo surenkant į visumą esamus elementus, bet neįterpianč naujų medžiagų¹⁷.
- 1.8. *Rekonstrukcija* reiškia vietos sugražinimą į ankstesnę žinomą būklę, o nuo *restauravimo* skiriasi tuo, kad rekonstruojant įterpiama naujų medžiagų.
- 1.9. *Pritaikymas* reiškia vietos pakeitimą siekiant, kad ji tiktų esamam arba siūlomam *naudojimui*.
- 1.10. *Naudojimas* reiškia vietos funkcijas, įskaitant veiklas ir tradicines bei paprotines praktikas, kurios gali vykti šioje vietoje arba nuo jos priklausau.
- 1.11. *Suderinamas naudojimas* reiškia *naudojimą*, gerbiantį vietos *kultūrinę reikšmę*. Toks naudojimas visiškai neveikia kultūrinės reikšmės arba ją veikia labai menkai.
- 1.12. *Apsuptis* reiškia artimiausią ir platesnę vietos aplinką, kuri yra šios vietos *kultūrinės reikšmės* ir išskirtinio charakterio dalis arba juos papildo.
- Apsaugomosios globos pavydžiai:
- priežiūra – nuolatinis vietos tikrinimas ir valymas, pvz., šienavimas ir genėjimas parke arba sode;
  - taisymas, kuris apima restauravimą – išjudinto, pašalinto arba kitur perkeltos audinio grąžinimą į pirminę buvimo vietą, pvz., jei kliba pastato stoglatakiai arba trūksta akmenų akmeniniame *bora rate*¹⁶;
  - taisymas, kuris apima rekonstrukciją – suirusio audinio pakeitimą nauju audiniu.
- Suprantama, kad laikui bėgant visos vietos ir jų elementai skirtingu greičiu keičiasi.
- Naujomis medžiagomis gali būti ir pakartotinai naudojamos iš kitų vietų išgelbėtos medžiagos. Tai turėtų būti daroma nepakenkiant jokiai kultūrinės reikšmės vietai.
- Naudojimas apima, pavyzdžiui, su autochtoninėmis tautomis paprastai susijusias kultūrinės praktikas, tokias kaip apeigos, medžioklė ir žūklė, taip pat tradicinių pareigų atlikimą. Naudojimas gali būti ir prieigos teisės įgyvendinimas.
- Apsuptį gali sudaryti: struktūros, erdvės, žemė, vanduo ir dangus; regimoji apsuptis apima vaizdus į šią vietą ir iš jos, taip pat išilgai kultūros kelio; yra ir kitų juslinių

- 1.13. *Susijusi vieta* reiškia *vietą*, kuri prisideda prie kitos vietos *kultūrinės reikšmės*.
- 1.14. *Susijęs daiktas* reiškia daiktą, kuris prisideda prie *vietos kultūrinės reikšmės*, tačiau yra ne toje vietoje.
- 1.15. *Asociacijos* reiškia egzistuojančias žmonių ir *vietos sąsajas*.
- 1.16. *Prasmės* nusako, ką žmonėms reiškia, parodo, primena arba byloja konkreči *vieta*.
- 1.17. *Interpretacija* reiškia visus būdus pateikti *vietos kultūrinę reikšmę*.

apsupties aspektų, tokių kaip kvapai ir garsai. Apsuptį taip pat gali sudaryti istoriniai ir šiuolaikiniai ryšiai, tokie kaip naudojimas ir veikla, socialinės ir dvasinės praktikos, taip pat tiek materialūs, tiek nematerialūs ryšiai su kitomis vietomis.

Vietos apibrėžtis apima vietoje esančius daiktus, kurie gali prisidėti arba neprisidėti prie šios vietos kultūrinės reikšmės.

Asociacijos gali apimti socialines arba dvasines vertes ir kultūrinę atsakomybę už vietą.

Prasmės apskritai siejasi su nematerialiosiomis dimensijomis, tokiomis kaip simbolinės savybės ir prisiminimai.

Interpretacija gali jungti paveiką audiniui (pvz., palaikomąją priežiūrą, restauravimą, rekonstrukciją), vietos naudojimą ir ten vykdomas veiklas, taip pat pateiktos aiškinamosios medžiagos naudojimą.

Konservavimo principai

2 straipsnis. Konservavimas ir valdymas

- 2.1. *Kultūrinės reikšmės vietos* turėtų būti konservuojamos.
- 2.2. *Konservavimo* tikslas – išlaikyti *vietos kultūrinę reikšmę*.
- 2.3. *Konservavimas* yra neatsiejama gero *kultūrinės reikšmės vietų* valdymo dalis.
- 2.4. *Kultūrinės reikšmės vietos* turėtų būti saugomos, nereikėtų kelti joms grėsmės arba palikti pažeidžiamos būklės.

3 straipsnis. Atsargus požiūris

- 3.1. *Konservavimas* pagrįstas pagarba egzistuojančiam *audiniui, naudojimui, asociacijoms ir prasmėms*. Jis reikalauja taikyti atsargų ir apdairų požiūrį – keisti tiek daug, kiek būtina, bet tiek mažai, kiek įmanoma.

Priedų, pakeitimų ir ankstesnės paveikos vietos audiniui pėdsakai yra šios vietos istorijos ir naudojimo įrodymai, kurie gali būti jos reikšmės dalis.

- 3.2. Vietos pokyčiai neturėtų nei iškreipti fizinių arba kitų vietoje glūdinčių įrodymų, nei remtis prielaidomis.

Konservavimo veiksmai turėtų ne sunkinti, o lengvinti šių įrodymų supratimą.

4 straipsnis. Žinios, įgūdžiai ir technikos

- 4.1. *Konservavimo tikslais* turėtų būti pasitelktos visos žinios, įgūdžiai ir žinių sritys, galinčios prisidėti prie *vietos* studijavimo ir globos.
- 4.2. Reikšmingo *audinio konservavimo tikslais* geriau rinktis tradicines technikas ir medžiagas. Tam tikromis aplinkybėmis gali tikti ir šiuolaikinės technikos bei medžiagos, kurios konservuojant suteikia daug naudos.

Šiuolaikinių medžiagų ir technikų naudojimo prasmingumą turi pagrįsti itin tvirti moksliniai įrodymai arba visuminė patirtis.

5 straipsnis. Vertės

- 5.1. *Vietos konservavimas* turėtų nustatyti ir atsižvelgti į visus kultūrinės ir gamtinės reikšmės aspektus, atsisakant nepateisinamai išryškinti kurią nors vertę kitų verčių sąskaita.
- 5.2. Santykiniai *kultūrinės reikšmės* lygmenys gali sudaryti sąlygas skirtingoms *vietos konservavimo* veikoms vykdyti.

Gamtinės reikšmės vietų konservavimą paaiškina Australijos gamtos paveldo chartija¹⁸. Ši Chartija apibrėžia gamtinę vertę, reiškiančią ekologinių sistemų, biologinės ir geologinės įvairovės buvimo vertės svarbą arba dabarties, arba ateities kartoms dėl šio gamtos paveldo turimos mokslinės, socialinės, estetinės ir gyvybės palaikymo vertės. Kai kurios kultūros turi nematomų gamtinių ir kultūrinių verčių. Kultūrinės reikšmės supratimas gali keistis, todėl reikia atsargaus požiūrio. Šis straipsnis neturėtų būti taikomas veiksams, neišlaikantiems kultūrinės reikšmės, pateisinti.

6 straipsnis. Buros chartijos procesas

- 6.1. *Vietos kultūrinė reikšmė* ir kiti jos ateitį veikiantieji dalykai geriausiai suprantami nuosekliai kaupiant ir analizuojant informaciją, o tik paskiau priimant sprendimus. Pirma suprantama kultūrinė reikšmė, vėliau sukuriama politika, galiausia pagal šią politiką įgyvendinamas vietos valdymas. Tai ir yra Buros chartijos procesas.

Buros chartijos procesas, arba tyrinėjimų, sprendimų ir veiksmų seka, parodytas šiame paveikslėlyje, o smulkiau – pridėtoje proceso schemoje, kuri yra šios Chartijos dalis.

- 6.2. Vietos valdymo politika privalo būti pagrįsta šios vietos *kultūrinės reikšmės* supratimu.
- 6.3. Kuriant politiką turėtų būti atsižvelgiama ir į kitus *vietos* ateičiai darančius įtaką veiksnius, tokius kaip savininkų poreikiai, išteklių, išoriniai suvaržymai ir vietos fizinė būklė.
- 6.4. Kuriant veiksmingą politiką galbūt prireiks panagrinėti skirtingus *kultūrinės reikšmės* išlaikymo ir kitų veiksnių sprendimo būdus.
- 6.5. Dėl pasikeitusių aplinkybių arba naujos informacijos ar perspektyvų gali prireikti iš dalies arba visiškai pakartoti Buros chartijos procesą.

7 straipsnis. Naudojimas

- 7.1. Jei *vietos kultūrinę reikšmę* sudaro ir vietos *naudojimas*, jį reikėtų išlaikyti.
- 7.2. Vietos *naudojimas* turi būti *suderinamas*.

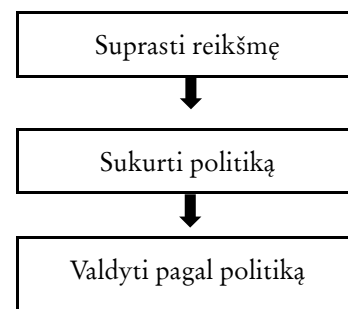
8 straipsnis. Apsuptis

Konservavimas reikalauja išlaikyti tinkamą *apsuptį*. Šis išlaikymas apima regimąją ir juntamąją *apsuptį*, taip pat dvasinius ir kitus kultūrinius ryšius, kurie prisideda prie *vietos kultūrinės reikšmės*.

Netinka naujos statybos, griovimai, invazijos arba kiti pokyčiai, kurie neigiamai paveiktų *apsuptį* arba ryšius.

9 straipsnis. Buvimo vieta

- 9.1. Fizinė buvimo vieta yra *vietos kultūrinės reikšmės* dalis. Statinys, kūrinys arba kitas vietos elementas turėtų išlikti

Tarp svarstytinų variantų gali būti įvairių vietos naudojimo būdų ir pokyčių (pvz., pritaikymas).

Politika turėtų nustatyti, koku būdu arba būdais galima arba draudžiama naudoti vietą, kad būtų išlaikyta jos kultūrinė reikšmė. Naujas vietos naudojimas turėtų būti toks, kad minimaliai keistų reikšmingą audinį ir naudojimą, gerbtų vietos asociacijas ir prasmes, taip pat užtikrintų, kur tinka, veiklą ir praktiką, prisidedančių prie šios vietos kultūrinės reikšmės, tęstinumą.

Apsuptis aiškinama 1.12 straipsnyje.

savo istorinėje buvimo vietoje. Perkelti kitur paprastai yra nepriimtina, išskyrus tuos atvejus, kai perkėlimas yra vienintelė praktinė priemonė, galinti užtikrinti to elemento išlikimą.

- 9.2. Tačiau kai kurie statiniai, kūriniai arba kiti *viety* elementai buvo sumanyti taip, kad juos būtų galima perkelti, arba istoriškai jau buvo perkėlinėti. Jeigu tokie statiniai, kūriniai arba kiti elementai neturi reikšmingų sąsajų su dabartine savo buvimo vieta, perkėlimas kitur gali būti priimtinas.
- 9.3. Jei bet kuris statinys, kūrinys arba kitas elementas yra perkeliamas, jį reikėtų perkelti į tinkamą buvimo vietą ir numatyti tinkamą *naudojimą*. Tokie veiksmai neturėtų pakenkti jokiai *kultūrinės reikšmės vietai*.

10 straipsnis. Turinys

Visas turinys, įranga ir daiktai¹⁹, kurie prisideda prie *vietos kultūrinės reikšmės*, turėtų būti išlaikyti toje vietoje. Jų pašalinimas nepriimtinas, išskyrus tuos atvejus, kai: pašalinimas yra vienintelė priemonė jų saugumui ir *išsaugojimui* užtikrinti; pašalinama laikinai – paveikai arba parodai; pašalinama dėl kultūrinių priešasčių, sveikatos ir saugos sumetimų arba norint apsaugoti pačią vietą. Toks turinys, įranga ir daiktai turėtų būti sugrąžinti, kai tik leidžia aplinkybės, o sugrąžinimas kultūriškai priimtinas.

Pavyzdžiui, vietai priklausiusio daikto arba elemento repatriacija²⁰ (sugrąžinimas) į tą vietą gali būti svarbus autochtonų kultūroms ir esminis išlaikant jo kultūrinę reikšmę. Aplinkybės, kuriomis galėtų būti suardytas reikšmingas audinys, pavyzdžiui, vykdant archeologinius kasinėjimus, pateikiamos 28 straipsnyje. Iš vietos pašalintam reikšmingam audiniui skirtas 33 straipsnis.

11 straipsnis. Susijusios vietos ir daiktai

Turėtų būti išlaikyta tai, kuo *susijusios vietos* ir *susiję daiktai* prisideda prie *vietos kultūrinės reikšmės*.

12 straipsnis. Dalyvavimas

Vietos konservavimas, interpretavimas ir valdymas turėtų suteikti galimybę dalyvauti žmonėms, kuriems ši vieta kelia reikšmingų *asociacijų* ir turi svarbių *prasmų* arba kurie yra socialiai, dvasiškai arba kitaip kultūriškai atsakingi už šią vietą.

13 straipsnis. Kultūrinių verčių sambūvis

Visuomet reikėtų pripažinti, gerbti ir skatinti kultūrinių verčių sambūvį. Tai ypač svarbu tais atvejais, kai esama verčių konflikto.

Kai kurių vietų atžvilgiu konfliktuojančios kultūrinės vertės gali paveikti politikos kūrimą ir valdymo sprendimus. Sąvoka *kultūrinės vertės* 13

straipsnyje reiškia tuos tikėjimus ir įsitikinimus, kurie yra svarbūs kultūrinei grupei, įskaitant, bet neapsiribojant, politiniais, religiniais, dvasiniais ir moraliniais. Ši nuostata yra platesnė už *verčių, susijusių su kultūrine reikšme*, sąvoką.

Konservavimo procesai

14 straipsnis. Konservavimo procesai

Pagal aplinkybes *konservavimas* gali apimti šiuos procesus: *naudojimo* išlaikymą arba atkūrimą; *asociacijų* ir *prasmių* išlaikymą; *palaiikymą, išsaugojimą, restauravimą, rekonstrukciją, pritaikymą* ir *interpretavimą*, be to, paprastai apima ne vieną iš šių procesų, bet keletą jų derinį. Konservavimas taip pat gali apimti viso, kuo *susijusios vietos* ir *susiję daiktai* prisideda prie *vietos kultūrinės reikšmės*, išlaikymą.

Konservavimu paprastai siekiama lėtinti nykimą, jei tik vietos reikšmė nepareikalauja ko kito. Gali būti aplinkybių, kai siekiant konservuoti nereikia imtis jokių veiksmų²¹.

15 straipsnis. Kaita

- 15.1. Siekiant išlaikyti *kultūrinę reikšmę*, gali prireikti kaitos. Tačiau pokyčiai nepageidautini tais atvejais, jei menkina šią kultūrinę reikšmę. Nustatant, kiek gali keistis *vieta* ir jos *naudojimas*, reikėtų vadovautis tos vietos *kultūrine reikšme* ir tinkamu vietos *interpretavimu*.
- 15.2. *Kultūrinę reikšmę* mažinantys pokyčiai turėtų būti atgręžiamieji ir, leidus aplinkybėms, panaikinami.
- 15.3. Ardyti reikšmingą *vietos audinį* apskritai nėra priimtina. Tačiau tam tikrais atvejais nedidelis ardyimas gali būti tinkamas kaip *konservavimo* dalis. Pašalintasis reikšmingas audinys, leidus aplinkybėms, turėtų būti grąžintas į buvusią vietą.
- 15.4. Reikėtų gerbti visų vietos *kultūrinės reikšmės* aspektų indėlius. Jeigu vieta apima skirtingų laikotarpių *audinį, naudojimą, asociacijas, prasmes* arba skirtingus kultūrinės reikšmės aspektus, vieno laikotarpio arba aspekto išryškinimas kito sąskaita gali būti pateisinamas

Svarstant kaitą, taip pat ir laikinam naudojimui daromus pokyčius, reikėtų išnagrinėti įvairias pasirinktis ieškant tokios, kuri minimaliai mažintų vietos kultūrinę reikšmę. Vietos pokyčiai gali būti tinkami, jei tokia kaita išreikštų vietos kultūrinių prasmių arba praktikų kismą, tačiau gerbti vietos reikšmę būtina visada. Apie atgręžiamuosius pokyčius reikėtų galvoti kaip apie laikinus. Neatgręžiamieji pokyčiai taikytini tik kaip paskutinis išsigelbėjimas ir neturėtų užkirsti kelio būsimiems konservavimo veiksams.

tik tokiu atveju, jeigu tai, kas atmetama, pašalinama arba sumenkinama, turi tik nedidelę kultūrinę reikšmę, o tai, kas paryškina arba interpretuojama, – daug didesnę.

16 straipsnis. Palaikymas

Palaikymas yra iš esmės svarbus *konservavimui*. Palaikymą reikėtų taikyti tuomet, kai *audinys* turi *kultūrinę reikšmę*, o ši audinį palaikyti būtina, siekiant, kad ji išliktų.

Vietos palaikymas gali būti reikšmingas, siekiant užtikrinti kai kurių autochtoninių bendruomenių ir kitų kultūrinių grupių tradicinę teisę ir jų papročių gyvavimą.

17 straipsnis. Išsaugojimas

Išsaugojimas tinka tuomet, kai esamas *audinys* arba jo būklė yra faktinis *kultūrinės reikšmės* įrodymas arba kai nepakanka įrodymų, leidžiančių taikyti kitus *konservavimo* procesus.

Išsaugojimas apsaugo audinį, nenustelbdamas jo sandaros ir naudojimo įrodymų. Šis procesas visada turėtų būti taikomas, kai:

- audinyje glūdi tokie reikšmingi įrodymai, kurie neturėtų būti keičiami, arba
- atliktų tyrinėjimų nepakanka, kad būtų galima priimti sprendimus, vadovaujantis 26–28 straipsniais.

Drauge su išsaugojimu gali atsirasti ir naujadarų (pvz., stabilizavimui), jeigu šių naujadarų tikslas – fizinė audinio apsauga, o jie patys atitinka 22 straipsnį.

18 straipsnis. Restauravimas ir rekonstrukcija

Restauravimas ir *rekonstrukcija* turėtų atskleisti kultūriškai reikšmingus *vietos* aspektus.

19 straipsnis. Restauravimas

Restauravimas priimtinas tik tuomet, jei pakanka ankstesnės *audinio* būklės įrodymų.

20 straipsnis. Rekonstrukcija

20.1. *Rekonstrukcija* priimtina tik tuomet, kai dėl sužalojimų arba perdirbimų *vietą* yra fragmentiška, ir tik jei pakanka įrodymų ankstesnei *audinio* būklei reprodukuoti²². Kai kuriais atvejais rekonstrukcija gali būti priimtina ir kaip *naudojimo* arba praktikos dalis, išlaikanti šios vietos *kultūrinę reikšmę*.

Jei vieta vertinga socialiai arba dvasiškai, rekonstrukcija gali pasiteisinti, net jei ten išliko labai nedaug (pavyzdžiui, vien pastatų pamatai arba kelmai po gaisro, potvynio ar audros). Tačiau vis tiek taikomas reikalavimas, kad

- 20.2. *Rekonstrukcija* turėtų būti atpažįstama apžiūrint iš arti arba parodant papildomomis *interpretavimo* priemonėmis.

pakaktų įrodymų ankstesnei audinio būklei reprodukuoti.

21 straipsnis. Pritaikymas

- 21.1. *Pritaikymas* priimtinas tik tuomet, jei minimaliai veikia *vietos kultūrinę reikšmę*.

Pritaikymas gali apimti fizinius vietos papildymus, naujų paslaugų įdiegimą, naują naudojimą arba pokyčius, skirtus vietai saugoti. Vietos pritaikymas naujai naudoti dažnai vadinamas *pritaikomuuoju pakartotiniu naudojimu* ir turi atitikti 7.2 straipsnį.

- 21.2. *Pritaikymas* turėtų reikalauti tik minimaliai keisti reikšmingą *audinį*, ir tik apsvarsčius alternatyvas.

22 straipsnis. Naujadarai

- 22.1. Naujadarai, pavyzdžiui, fizinis papildymas²³ arba kiti *vietos* pokyčiai, gali būti priimtini, jei gerbia *vietos kultūrinę reikšmę*, jos neiškraipo ir nenustelbia arba nemenkina galimybių ją *interpretuoti* ir suprasti.

Jie turėtų gerbti vietos reikšmę atsižvelgdami į vietos išsidėstymą, dydį, formą, mastelį, charakterį, koloritą, tekstūras ir medžiagas. Apskritai reikėtų vengti imitacijų.

- 22.2. Naujadarai turėtų būti lengvai identifikuojami kaip naujovės, tačiau privalo gerbti ir minimaliai veikti *vietos kultūrinę reikšmę*.

Naujadarai turėtų atitikti 3, 5, 8, 15, 21 ir 22.1 straipsnius.

23 straipsnis. Naudojimo išlaikymas arba atkūrimas

Reikšmingo *naudojimo* išlaikymas, modifikavimas arba atkūrimas gali būti tinkama ir pageidautina *konservavimo* forma.

Tuo tikslu gali prireikti keisti reikšmingą audinį, bet tokie pokyčiai turėtų būti minimalūs. Tam tikrais atvejais reikšmingo naudojimo, veiklos arba praktikos tęstinumas gali pareikalauti nemažai naujadarų.

24 straipsnis. Asociacijų ir prasmių išlaikymas

- 24.1. Reikėtų gerbti, išlaikyti ir nenustelbti reikšmingų *asociacijų*, siejančių žmones su *vieta*. Turėtų būti ištyrinėtos ir įgyvendintos galimybės *interpretuoti*, minėti ir šventiškai žymėti šias asociacijas.

Daugelio vietų atveju asociacijos bus susijusios su naudojimo, įskaitant veiklas ir praktikas, aspektais. Kai kurios asociacijos ir prasmės gali būti neakivaizdžios, todėl joms prireiks mokslinių tyrimų.

- 24.2. Reikėtų gerbti reikšmingas *vietos prasmes*, įskaitant dvasines vertes. Turėtų būti ištyrinėtos ir įgyvendintos galimybės tęsti arba atgaivinti šias prasmes.

25 straipsnis. Interpretavimas

Daugelio *vietų kultūrinė reikšmė* nėra visiškai akivaizdi, todėl ją reikėtų aiškinti *interpretuojant*. Interpretavimas turėtų praturtinti supratimą ir įtraukti, taip pat turėtų būti kultūriškai tinkamas.

Tam tikromis aplinkybėmis kultūriškai netinkama gali būti bet kuri interpretavimo forma.

Konservavimo praktika

26 straipsnis. Buros chartijos proceso taikymas

- 26.1. Prieš pradėdant darbus *vietoje*, reikėtų atlikti studijas jai suprasti. Šios studijos turėtų apimti fizinių, dokumentinių, sakytinių ir kitų įrodymų analizę, pasitelkus tinkamas žinias, įgūdžius ir žinių sritis.
- 26.2. Taip pat turėtų būti parengti ir pagrįsti, pridėdant pagrindžiančius įrodymus, rašytiniai *kultūrinės reikšmės ir vietai* skirtos politikos patvirtinimo dokumentai. Šie reikšmės ir politikos patvirtinimai turėtų būti įtraukti į vietos valdymo planą.
- 26.3. Grupėms ir fiziniams asmenims, kuriuos su konkrečia *vieta* sieja *asociacijos*, taip pat dalyvaujantiems jos valdymo procese, turėtų būti suteikta galimybių prisidėti ir dalyvauti identifikuojant ir suvokiant tos vietos *kultūrinę reikšmę*. Tinkamais atvejais jie taip pat turėtų turėti galimybių dalyvauti vykdant jos *konservavimą* ir valdymą.
- 26.4. *Kultūrinės reikšmės* ir *vietai* skirtos politikos patvirtinimo dokumentai turėtų būti periodiškai peržiūrimi, o veiksmai ir jų pasekmės – nuolatos stebimi, siekiant užtikrinti tęstinį tinkamumą ir veiksmingumą.

Studijų rezultatai turėtų būti aktualūs, reguliariai peržiūrimi ir prireikus tikslinami.

Politika turėtų spręsti visus susijusius klausimus, t. y. naudojimą, interpretavimą, valdymą ir kaitą. Valdymo planas yra naudinga priemonė Buros chartijos procesui dokumentuoti, t. y. kultūrinės reikšmės vietos planavimo ir valdymo etapams nustatyti (6.1 straipsnis ir proceso schema). Tokie planai dažnai vadinami konservavimo priežiūros planais, o kartais dar kitaip. Valdymo planas gali spręsti ir kitus dalykus, susijusius su vietos valdymu. Stebėsenos reikia imtis ir tuomet, kai esama neplanuotų pasekmių.

27 straipsnis. Kaitos valdymas

- 27.1. Siūlomos kaitos, įskaitant laipsniškus pokyčius, poveikis *vietos kultūrinei reikšmei* turėtų būti įvertintas atsižvelgiant į reikšmės patvirtinimo dokumentą ir vietos valdymo politiką. Norint geriau išlaikyti kultūrinę reikšmę, galbūt reikės modifikuoti siūlomus pokyčius.
- 27.2. Prieš pradėdant *vietoje* ką nors keisti ir įgyvendinus šiuos pokyčius, būtina atitinkamai dokumentuoti esamą *audinį, naudojimą, asociacijas* ir *prasmes*.

28 straipsnis. Audinio ardymas

- 28.1. Reikšmingą *audinį* ardyti studijavimo tikslais arba norint gauti įrodymų reikėtų kuo mažiau. *Vietą* studijuoti, vienaip arba kitaip ardant jos audinį, įskaitant archeologinius kasinėjimus, reikėtų tik siekiant sukaupti duomenų, kurie būtų esminiai sprendimams dėl šios vietos *konservavimo* priimti, arba gauti svarbių įrodymų apie tai, kas gali būti prarasta arba tapti neprieinama.
- 28.2. Greta ardomųjų tyrinėjimų, reikalingų sprendimams priimti, gali tikti ir kiti *vietos* tyrinėjimai, kurių tikslais būtina ardyti *audinį*, jei tik jie dera prie šios vietos politikos. Tokie tyrinėjimai turėtų būti pagrįsti moksliniam tyrimui svarbiais klausimais, kurie gali iš esmės pagilinti pažinimą, tačiau į juos neįmanoma atsakyti kitais būdais, o pats ištyrimas sumažintų reikšmingo audinio ardymą.

29 straipsnis. Atsakomybė

Turėtų būti įvardytos organizacijos bei fiziniai asmenys, atsakingi už valdymą ir sprendimus, taip pat numatyta, kas atsakingas už kiekvieną konkretų sprendimą.

30 straipsnis. Vadovavimas, priežiūra ir įgyvendinimas

Kiekviename be išimties etape reikėtų užtikrinti kompetentingą vadovavimą ir priežiūrą, o bet kokius pokyčius turėtų įgyvendinti reikiamų žinių ir įgūdžių turintys žmonės.

31 straipsnis. Žurnalo vedimas

Įgyvendinant *vietai* skirtą politiką arba planą, gali atsirasti naujų įrodymų. Gali atsirasti ir kitų veiksmų, kurie pareikalaus naujų

Nauji sprendimai turėtų gerbti ir minimaliai veikti vietos kultūrinę reikšmę.

sprendimų. Todėl reikėtų vesti naujų įrodymų ir papildomų sprendimų žurnalą.

32 straipsnis. Dokumentavimo įrašai

- 32.1. Dokumentavimo įrašai, susiję su *vietos konservavimu*, turėtų būti atiduoti į nuolatiniam saugojimui skirtą archyvą, drauge užtikrinant viešą prieigą, tačiau atsižvelgiant į saugumo bei privatumo reikalavimus ir prireikus – į kultūrinį priimtinumą.
- 32.2. Dokumentavimo įrašai, susiję su *vietos istorija*, turėtų būti saugomi, užtikrinant viešą prieigą, tačiau atsižvelgiant į saugumo bei privatumo reikalavimus ir prireikus – į kultūrinį priimtinumą.

33 straipsnis. Pašalintas audinys

Iš *vietos* pašalintą reikšmingą *audinį*, įskaitant turinį, įrangą ir daiktus, reikėtų kataloguoti ir apsaugoti pagal jo *kultūrinę reikšmę*.

Kai įmanoma ir kultūriškai priimtina, pašalintasis reikšmingas audinys, įskaitant turinį, įrangą ir daiktus, turėtų būti saugomas pačioje vietoje.

34 straipsnis. Ištekliai

Konservavimą reikėtų aprūpinti atitinkamais ištekliais.

Geriausias konservavimas dažnai reikalauja mažiausiai darbo ir gali būti nebrangus.

Kursyvu parašyti žodžiai yra apibrėžti 1 straipsnyje.

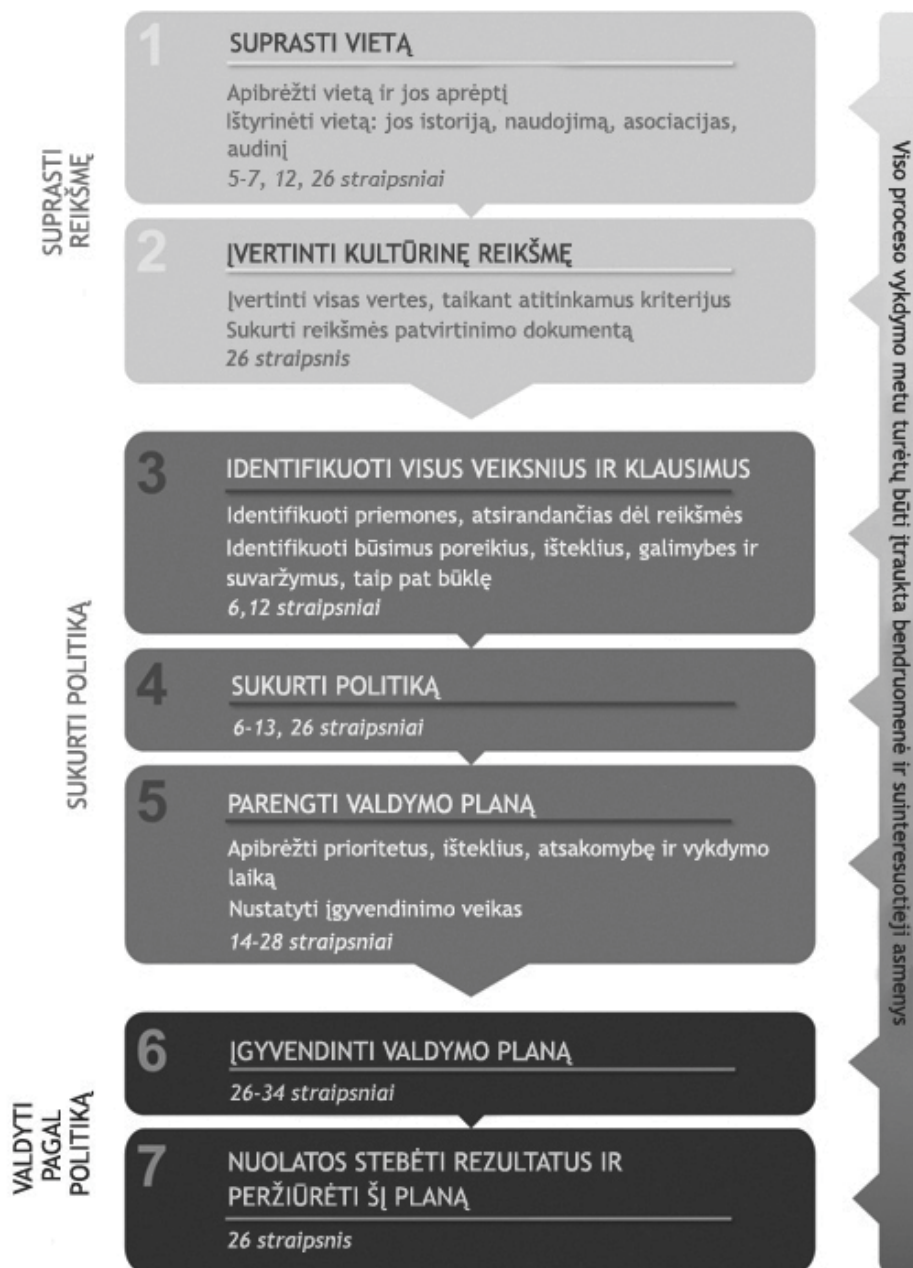

Buros chartijos procesas

Kultūrinės reikšmės vietos planavimo ir valdymo etapai

Buros chartiją reikėtų skaityti kaip visumą.

Laukeliuose parodyti pagrindiniai straipsniai, susiję su kiekvienu etapu. Buros chartijos procesą apibendrina 6 straipsnis.

ORIGINALO NUORODOS IR KOMENTARAI LIETUVIŠKAM VERTIMUI

¹ *Vert. koment.* Angl. *scientists*. Šį sąvoka reiškia ne apskritai mokslininkus, bet tik fizinių, biomedicinos, ir atitinkamų technologijos mokslų (anksčiau drauge vadintų *gamtos mokslais*) specialistus.

² *Vert. koment.* 2013 m. duomenimis, o 2016 m. – per 110 valstybių.

³ *Vert. koment.* Angl. *custodian*. Tai muziejininkystės sąvoka, reiškianti asmenį, atsakingą už muziejaus (ypač jo rinkinių), kultūros, tradicijos, paveldo vietos arba vietovės saugojimą ir priežiūrą.

⁴ *Vert. koment.* Australijos aborigenų – šio žemyno autochtonų – ir autochtoninių bendruomenių paveldas yra labai svarbi šalies dvasinio ir kultūrinio gyvenimo dalis, jis ypač svarbus ir Australijos šiuolaikinės paveldo saugos srityje. Buros chartijos sąvokos ir principai daugeliu atvejų yra kilę iš siekio gerbti ir išsaugoti šį ypatingą sakralų paveldą, žr. ir tolesnius komentarus.

⁵ *Vert. koment.* Angl. *The Australian Natural Heritage Charter*.

⁶ *Vert. koment.* Angl. *Ask First: a guide to respecting Indigenous heritage places and values*.

⁷ *Vert. koment.* Angl. *Significance 2.0: a guide to assessing the significance of collections*.

⁸ *Vert. koment.* Mūsų laikais paveldo sauga laikoma kultūros ekologine veikla, todėl į ją perkelta nemažai šiuolaikinės ekologijos ir tvaraus žmonijos vystymosi principų, tarp jų ir lygybės tarp kartų principas, kuris suformuluotas Jungtinių Tautų komisijos, vadinamos Gro Harlem Brundtland komisija, ataskaitoje „Mūsų bendroji ateitis“, 1987 m.: „tvarus vystymasis yra toks vystymasis, kuris tenkina dabarties poreikius, nesukeldamas grėsmių ateinančių kartų galimybėms tenkinti savus poreikius“.

⁹ *Vert. koment.* Jų *buvoimo (radimo)*, kitaip *kilmės* vietoje. Išsaugoti paveldą *in situ*, jei tik įmanoma, yra viena iš pagrindinių paveldo autentiškumo apsaugos sąlygų.

¹⁰ *Vert. koment.* Angl. *travel route*. Kultūros istorijoje, taip pat paveldo saugos srityje reiškia ne vien fiziškai nutiestus kelius. Taip vadinamos toli, kartais net per kelias šalis arba žemynus, besidriekiančios asociatyvios trasos, kurių vienijantis pagrindas yra koks nors istorinis įvykis arba procesas, pvz., Šilko kelias, Gintaro kelias, Magelano kelias.

¹¹ *Vert. koment.* „Dvasinė“ vertė yra vienas iš svarbiausių pagrindų paveldui saugoti. Ji ypatinga Australijai, nes daugelis šios šalies vietų ir vietovių turi dvasinę, paprastai sakralinę, reikšmę šio žemyno autochtonams.

¹² *Vert. koment.* Kalbama apie materialųjį turinį.

¹³ *Vert. koment.* Kalbama apie atskirus vietoje arba vietovėje esančius daiktus.

¹⁴ *D. Brandišausko koment.* Angl. *Dreaming place*. *Sapnavimo vieta* yra Australijos aborigenų tikėjimo sąvokos *Sapnavimo metas* (angl. *Dreamtime*) kraštovaizdžio elementas. *Sapnavimo metas* yra mitinis laikas, kurio metu protėviai kūrė pasaulį keliaudami beforme Žeme. Kiekviena *Sapnavimo meto* istorija siejasi su tam tikra kraštovaizdžio vieta (*Sapnavimo vieta*). Vietos, kuriose protėvių būtybės iškilo iš Žemės gelmių, kad sukurtų Žemę ir jos gyventojus, yra taip pat šventos ir šiandien tebenaudojamos įvairioms apeigoms. Vienos kraštovaizdžio vietos siejasi su kitomis – per sunertas istorijų virtinės – kelius, kurių kryptis nurodo *dainų eilutės* (angl. *Songlines*). Giedodami giesmes tam tikra seka, aborigenai apeigų metu galėjo keliauti takais, besidriekiančiais per visą Australijos žemyną, pasiekdami kitas gentis ir bendruomenes.

¹⁵ *Vert. koment.* Paveldo saugoje *rekonstrukcija* reiškia pirminės išvaizdos *atstatymą* pagal liekanas ir (arba) aprašymus. Šios sąvokos nereikėtų painioti su sąvoka *rekonstrukcija*, kuri vartojama Lietuvos šiuolaikinės statybos terminijoje ir reiškia esminį *perstatymą, pertvarkymą*.

¹⁶ *Vert. koment.* Aborigenų iniciacijos ritualui skirtos apskritimų struktūros – *ratai*.

¹⁷ *Vert. koment.* Tai reiškia, kad ten, kur trūksta išlikusių autentiškų fragmentų, netekčių vietų negalima užpildyti prarastųjų fragmentų pakaitalais (replikomis ir pan.).

¹⁸ *Vert. koment.* Žr. 5-ą komentarą.

¹⁹ *Vert. koment.* Angl. *contents; fixtures; objects*. Daiktiškasis vietos arba vietovės turinys; nekilnojamoji įranga ir neatsiejamieji priklausiniai; daiktai.

²⁰ *Vert. koment.* Angl. *repatriation*. Sąvokos *grąžinimas (grįžimas) į tėvynę* pavartojimas materialiojo paveldo atžvilgiu suponuoja dvasinį tokio priklausinio ryšį su vieta, kuriai jis buvo sukurtas ir istoriškai arba tradiciškai priklauso.

---

²¹ *Vert. koment.* Turimas galvoje pagrindinis konservavimo paveikos principas „tiek daug, kiek būtina, tiek mažai, kiek įmanoma“, suformuluotas dar XIX a., remiantis tapačia deontologine medicinos nuostata. Sakoma, kad kartais geriausiai išsaugoti pavyksta apkritai nieko ten neliečiant. Pvz., archeologinių sluoksnių kasinėjimas reiškia tų sluoksnių sunaikinimą (iškasimą).

²² *Vert. koment.* Paveldo audinys yra autentiškas, jo neįmanoma „atkurti“. Įmanoma tik sukurti jo reprodukciją, t.y., naują pavidalą, kuris yra panašus į buvusį.

²³ *Vert. koment.* Įvairūs priestatai ir pan. nauji elementai.